

Joanna Gil-Mastalerczyk*

WSPÓŁCZESNE MIASTO – ZNAK OSIĄGNIĘCIA CZY NIESZCZĘŚCIA

MODERN CITY – THE SIGN OF ACHIEVEMENT OR MISFORTUNE

Stworzone w drugiej połowie XX wieku współczesne miasta, Chandigarh Le Corbusiera oraz Brasilia Oskara Niemeyera, są wybitnymi dziełami urbanistycznymi i architektonicznymi, które przyjęły rolę znaku tego miejsca i tego miasta, stały się też symbolem krajów w jakich powstały. Miasta te są zbiorem fantastycznych pomników, znakomitej architektury oraz rozpoznawalnych natychmiast dzieł.

Słowa kluczowe: Chandigarh, Brasilia, Le Corbusier, Oskar Niemeyer, współczesne miasto

Two modern cities: Le Corbusier's Chandigarh and Oscar Niemeyer's Brasilia created in the second half of the XX century are outstanding architectural and town-planning compositions, which took a role of this place's sign and this town.

They became the symbols of the countries of their origin. In these cities we can find marvelous and recognizable monuments of the world architecture.

Keywords: Chandigarh, Brasilia, Le Corbusier, Oskar Niemeyer, contemporary city

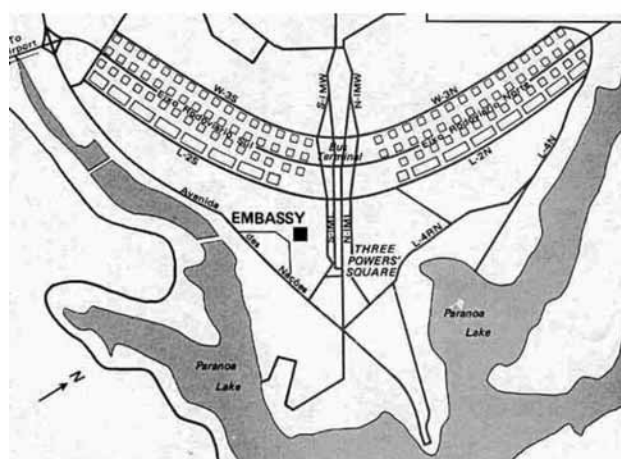
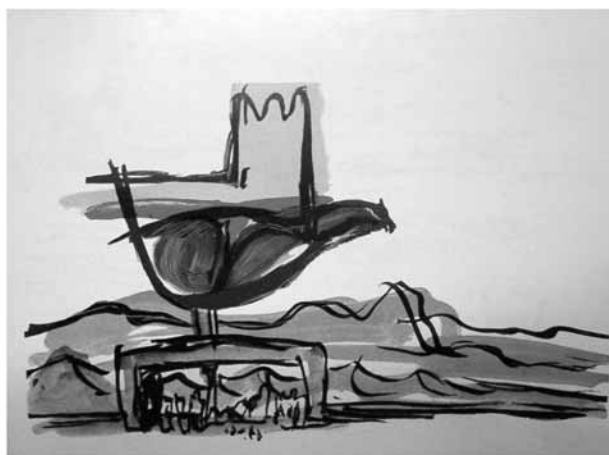
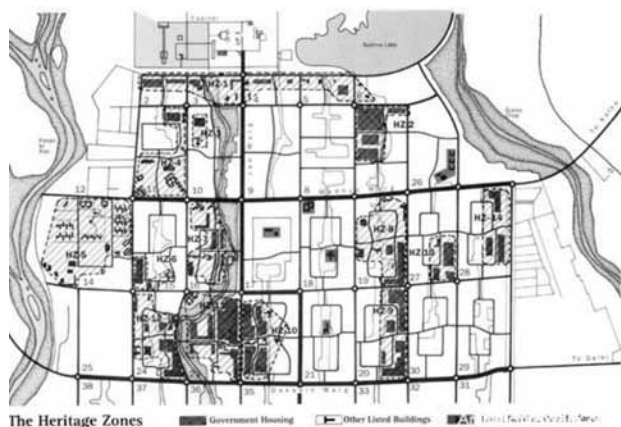
Wydaje się, że współczesne miasto winno być projektowane tak, by zaspokajać potrzeby i aspiracje przede wszystkim jego użytkowników. Takie intencje też przyświecały twórcom nowych założeń urbanistycznych, stworzonych w drugiej połowie XX wieku. Miejsca te stawały się sumą doskonałych dzieł architektury, z których wiele natychmiast przejmowało rolę znaku w stworzonej przestrzeni, w panoramie powstałego miasta. Plany i zamierzenia były

bardzo ambitne, głęboko humanitarne, ale rzeczywistość i użytkownicy zweryfikowali je inaczej.

Stworzone przez Le Corbusiera współczesne miasto Chandigarh czy też Brasilia Lucio Costy i Oskara Niemeyera są niewątpliwie wybitnymi dziełami urbanistycznymi i architektonicznymi, które przyjęły rolę znaku tego miejsca i tego miasta, stały się symbolem krajów w jakich powstały, ale równocześnie są jednymi z najbardziej kontrowersyjnych koncepcji

* Gil-Mastalerczyk Joanna, mgr inż. arch., Starostwo Powiatowe w Krakowie, Wydział Architektury, Budownictwa, Inwestycji i Remontów.

1. Plan miasta Chandigarh / City Plan of Chandigarh 2. Otwarta Dłoń na placu gł. w Chandigarh, symbol sztuki i architektury Le Corbusiera / The Open Hand Monument on the main square in Chandigarh – the symbol of Le Corbusier’s art and architecture 3. Brasilia. Plan miasta inspirowany kształtem samolotu, kształtem ptaka z rozpostartymi skrzydłami / Brasilia. City plan inspired by a plane-shape and a bird-shape with open wings 4. Brasilia. Katedra Niemeyera / Brasilia. Niemeyer’s Cathedra

urbanistycznych XX wieku, są też nawet największą utopią architektoniczną XX wieku.

Współczesne miasto Le Corbusiera – skonstruowane w kilka lat miasto eksperyment – stało się gigantyczną maszyną, dziś postrzeganą również jako nieludzka i bezduszną. Stworzone przez niego założenie i plan miasta przyczyniły się do cierpienia wielu mieszkańców, którzy bez własnej woli musieli opuścić dom, bowiem wprowadzenie planów Le Corbusiera skutkowało wyburzeniem istniejącego już budownictwa.

Pomimo że Le Corbusier wyznaczył sobie szczytny cel i ciągle podkreślał społeczną rolę architektury, uważał że: *Wielkie współczesne miasto w swoim obecnym stanie jest absurdem (...) centra wielkich miast są w tej chwili narzędziami pracy prawie nie do użytku (...). Współczesne życie wymaga regenerowania. Obecne miasta będą odpowiadały potrzebom współczesnego życia tylko wówczas, gdy dostosuje się je do nowych warunków (...) nie mam więc żadnych złudzeń, że trzeba będzie podjąć decyzję zburzenia centrów wielkich miast i wybudowania ich na nowo, że trzeba będzie zlikwidować pas przedmieść, przenieść je dalej, a na ich miejscu stworzyć wolną strefę, która w odpowiednim czasie pozwoli na swobodę ruchów [1].*

W przypadku Chandigarh – stolicy indyjskiego Pendżabu, Le Corbusier postawił na formę architektoniczną i cele reprezentacyjne, a nie na potrzeby indywidualnych użytkowników i ich prywatność. Corbusier tworząc model współczesnego miasta, w swoich założeniach sięgnął po wizję, które tak naprawdę wyrosły z umiłowania do maszyny. W ten sposób postrzegał on swoje miasto przyszłości – współczesne miasto, którego architektura niezależnie od przeznaczenia i roli promieniuje swoim znaczeniem poza obszar swojego sąsiedztwa.

Miasto Chandigarh [2], nazywane też Pięknym Miastem, miało odzwierciedlać nowoczesne nastawie

wienie nowego narodu oraz stać się symbolem jego wiary w przyszłość.

Plan współczesnego miasta wraz z częścią zabudowy został zaprojektowany w latach pięćdziesiątych XX w. Le Corbusier nie był jedynym twórcą koncepcji zagospodarowania stolicy indyjskiego Pendżabu. Był już drugim z kolei projektantem miasta – po amerykańskim architekcie i urbanście Albercie Meyerze współpracującym z polskim architektem Maciejem Nowickim.

Corbusier zachował wiele pomysłów swoich poprzedników, ale jednocześnie zdecydował się na wprowadzenie planu miasta zgodnego z modernistycznymi wytycznymi CIAM – w zakresie podziału urbanistycznych funkcji, antropomorficznej formy planu oraz hierarchizacji dróg. Było to wzniesione na planie kwadratu zgeometryzowane „zielone miasto” o rozległych przestrzeniach publicznych, którego centrum miało być wydzielonym obszarem usługowym. Architektoniczne formy, eksponowane przez cegłę, beton, kamień, stały się znakiem rozpoznawczym tego miasta. Podzielony na ponad 50 sektorów funkcjonujących jako niezależne jednostki, Chandigarh nie posiada centrum, mieści wokół siebie miejsca pracy, sklepy i mieszkania, z własnym rynkiem, parkiem, świątynią i szkołą. Układ sektorów inspirowany jest zgeometryzowaną sylwetką człowieka, układem ludzkich proporcji, tzw. Modulorem. W miejscu głowy znajduje się sektor mieszczący wszystkie budynki administracyjne. Trasy przelotowe leżą pomiędzy sektorami, a każdy z nich skierowany jest do wewnątrz. Ponadto miasto miało być otoczone 16 kilometrowym pasem zieleni, który nie dopuszczałby już do rozbudowy w bezpośrednim jego sąsiedztwie.

Legendarne Chandigarh, nad którego planami Le Corbusier pracował w latach 1951–1965, to jego jedyny zrealizowany projekt urbanistyczny. System rygorystycznych podziałów, powstał „z punktu zero”, a miasto stało się laboratorium doświadczalnym urba-

nistyki. Rozwiązywane przy jego planowaniu kwestie relacji: miasto/natura czy przestrzeń prywatna/prze-
strzeń publiczna, nadal pozostają w centrum zainte-
resowania architektów i urbanistów. Niestety, w no-
wym mieście nie udało się obalić starych barier
społecznych. Przewidziane początkowo dla 150 tys.,
a potem dla 500 tys. mieszkańców miasto liczy obec-
nie już prawie 1,5 miliona ludzi. W jego obrębie poja-
wiają się również nieplanowane strefy przemysłowe.
Oryginalny plan Chandigarh okazał się niewystarza-
jący. Zabrakło miejsc pod nowe inwestycje. Pomimo
to, Chandigarh jest istotną realizacją w historii miast
planowanych od podstaw, a także pozostaje przed-
miotem ciągłego zainteresowania. Stanowi sumę wie-
lu znaków i dzieł architektonicznych [3]. Le Corbu-
sier jest autorem kilku dzieł architektonicznych –
znaków Chandigarh takich, jak dzielnica administra-
cyjna z Kapitołem oraz zabudowania Sądu, Sekretari-
at, Pałac Zgromadzeń. Dzieła te stały się dopełnie-
niem architektury tego miejsca, a także symbolem
sztuki i architektury Le Corbusiera. Cechuje je nie-
zwykła malarskość i rzeźbiarskość. Stworzył w tych
dziełach definicję architektury, której wyznacznikami
są: bogata gra światłocienia, wzajemna relacja prze-
strzeni, bloków i elementów plastycznych, a także
sztuka kształtowania przestrzeni. W Chandigarh
realizując zasadę „swobodnej elewacji”, zastosował
nowe rodzaje sztuk plastycznych i włączył nowe ele-
menty sztuki przemysłowej (okładziny i dywany) dla
wzbogacenia wnętrza [4].

Le Corbusier w Chandigarh stworzył wybitne dzie-
ło, choć nie spełniło ono do końca wszystkich ocze-
kiwań użytkowników. Podobnie Oskarowi Niemeyero-
wi w Brazylii udało się wykreować fantastyczne
pomniki, znakomitą architekturę, rozpoznawalne na-
tychmiast dzieła miasta Brasilia.

Na pomysł przeniesienia stolicy kraju z Rio w głąb
lądu wpadł Juscelino Kubitschka, socjalista i populi-
sta, który w 1956 r. został prezydentem Brazylii. Pod
hasłem „Pięćdziesiąt lat postępu w pięć” w latach

1955–1960 na zupełnym pustkowiu powstała ogrom-
na metropolia, licząca dziś ponad 2,5 mln mieszkań-
ców. To jedyne w swoim rodzaju współczesne mia-
sto na świecie, które zostało zaplanowane od
początku do końca i wybudowane od podstaw na
zupełnie surowym terenie.

Koncepcja miasta zakładała trzy strategiczne
zasady planistyczne. Zgodnie z ideą poszczególne
funkcje miasta miały zostać przyporządkowane jego
określonym dzielnicom. W dzielnicach tych miała pa-
nować bezkolizyjna komunikacja i ład wewnętrzny,
a każdy ruch przewidziany i zoptymalizowany. Urba-
nistyka miasta inspirowana była kształtem samolotu
czy też kształtem ptaka z rozpostartymi skrzydłami.
Plan urbanistyczny miasta Brasilia wykonał wpraw-
dzie przyjaciel Niemeyera, Lúcio Costa, ale Niemey-
er zaprojektował w nim większość monumentalnych
budowli. Do dziś budowle te pozostają dziełami ar-
chitektonicznymi przestrzeni tego miasta, pełniąc
w nim jednocześnie rolę znaków.

Niemeyer skupił się na zaprojektowaniu głównych
budyneków rządowych. Do tej pory są to najstynniej-
sze z jego projektów i należą do nich hotel i pałac
prezydencki, gmach sądów, plac Trzech Sił z bu-
dynkami Kongresu oraz katedra założona na planie
centralnym. Do dziś gmachy te pozostają klasyką
nowoczesnej architektury o pięknej i niepowtarzalnej
formie. Ich geometryczny funkcjonalizm zdradza
wpływy modernizmu Le Corbusiera. Geometria do-
minuje także w betonowo-szklanych gmachach na
Kapitolu oraz mieszkalnych blokach. Prosta forma
budowli odpowiada ich funkcji. Znakomitym przykła-
dem jest 40 metrowa katedra o abstrakcyjnej kon-
strukcji z wygiętych na zewnątrz betonowych żeber.
Swoim kształtem przypomina wzniesione do góry
modlitewnie dłonie. Niemeyer niejednokrotnie pod-
kreślał, że nie mógłby tego zrealizować, gdyby nie
odkrycie XIX-wiecznych konstruktorów – czyli bez
żelbetu i surowego betonu, który charakteryzuje jego
potężną architekturę opartą na falistych liniach z cha-

rakterystyczną ekspresją. Niemeyer w swojej architekturze uchwycił esencję własnej kultury i kraju oraz nadał im kształt. Projekty budynków stały się destylacją kolorów, światła i nastroju jego ojczyzny. Budynki te doskonałe jako formy rzeźbiarskie, są jednocześnie symbolem modernistycznego odcięcia się od natury, historii i tkanki miasta. Jednak Brasilia, pomimo, że okazała się imponującym wcieleniem utopii w życie, zachwyca świat. Miasto to do dziś wyróżnia się śmiałą, awangardową architekturą i wyjątkowym położeniem.

Choć Brasilia okazała się utopijną wizją idealnego miasta, a jej centrum stało się siedliskiem wzmożonego ruchu ulicznego i przestępczości, przeszła do historii urbanistyki i architektury. Miasto o ogromnej skali, zostało zbudowane w rekordowo szybkim tempie. Ogromny wzrost populacji spowodował problemy z infrastrukturą i budownictwem. Założenie urbanistyczne okazało się w dużym stopniu niefunkcjonalne. Jednak budynki rządowe, szerokie aleje, to architektura o pięknej formie, pomimo że przytłacza skalą i służy bardziej celom reprezentacyjnym niż codziennemu życiu, bardziej rządowi niż społeczeństwu. Miasto to miało być nowoczesną stolicą z szerokimi bulwarami i monumentalnymi budynkami, pozbawioną problemów współczesnych metropolii, stało się jednak inaczej.

Mimo, iż Niemeyer dzisiaj mówi, że *Brasilia jest tylko jedna. Nie ma drugiego takiego miasta na świecie*, to równocześnie, przyznaje, że jego *dzieło wymknęło się spod kontroli*.

Problem Brasilii polega na jej nadmiernym rozwoju. Już jakiś czas temu miasto powinno przestać się rozrastać. Ruch uliczny jest coraz bardziej natężony, a ilość mieszkańców przewyższyła tę, jaka była zaplanowana. Wszelkie granice zostały przekroczone [5].

Wydaje się, że tak olbrzymie założenia urbanistyczne zawsze będą budziły skrajne odczucia.

Miasta zaprojektowane od zera przetrwają w formie, jaką założyli sobie planiści, która z jednej strony jest znakomita, a z drugiej, paradoksalnie, nie spełnia wymogów funkcjonalnych. Miasto jako żywy organizm zawsze żyje własnym życiem. Zaprojektowany ład w centrum i brak odniesienia do potencjalnego, niekontrolowanego wzrostu demograficznego, chaotycznego rozwoju otaczających przedmieść, spowodował olbrzymie problemy. Dziś idealne miasta XX wieku – Brasilia i indyjski Chandigarh – kończą 50 lat. Do dziś pozostają zbiorem znaków dzieł architektonicznych XX wieku, a także są świadectwem minionych czasów. Brasilia do dziś uważana jest za najbardziej spektakularne miasto XX wieku, a jej projekt za niezwykle nowoczesny.

Wśród planistów, autorów opisanych wyżej miast, panowało głębokie przekonanie o sprawności tak zaprojektowanego i założonego miasta, a okazało się, że obecnie miejsca te, nie spełniają nadziei w nich pokładanych. Brasilia była założeniem opartym na idei miasta ogrodu, a jednak nie tworzy go. W Chandigarh Le Corbusier postawił na formę architektoniczną i cele reprezentacyjne, a nie na potrzeby indywidualnych użytkowników i ich prywatność, tworząc model współczesnego miasta, który wyrósł bardziej z umiłowania do maszyny niż uwzględniania potrzeb człowieka. Sztuczny podział na sektory spowodował, że i w Brasilii, i w Chandigarh brak jest przestrzeni publicznej i wszędzie jest daleko. Idea europejska, która została przeniesiona do krajów o całkowicie innych tradycjach budowlanych i innej kulturze, także okazała się nietrafna. Pomimo tych błędów, pomyłek, chybotliwych pomysłów, oba miasta są nadal legendą urbanistyki i architektury współczesnej, są znakami w historii XX wieku, a z czasem ludzie przystosowali je do swej lokalnej kultury, czyli dostosowali utopie architektów do swoich codziennych potrzeb.

PRZYPISY

[1] J. Trybuś, *Le Corbusier – między utopią a rzeczywistością, krótka historia bloku*, http://www.autoportret.pl/_files/artykuly/a13_trybusQ.pdf, 5.06.2008.

[2] Chandigarh, stało się stolicą Pendżabu w Indiach po podziale Indii Brytyjskich na dwa państwa: Indie i Pakistan w 1947 roku. Wtedy też ówczesne władze podjęły decyzję o budowie nowego miasta, zaplanowanego od podstaw.

[3] A. M. Wasieczko, *Chandigarh, Portrait de ville, Chandigarh, portret miasta*, http://architektura.muratorplus.pl/chandigarh-_kolekcja-portrait-de-ville-,1780_3679.htm, 5.06.2008.

[4] E. Nagy, *Architektura i architekci świata współczesnego Le Corbusier*, Arkady, Warszawa 1977.

[5] Informacje za *Brasilia – jak miasto idealne stało się molochem*, Źródło: The Guardian oraz Gazeta.pl, <http://fundacjamiasto.org/?p=213>, 5.06.08.

[6] A. Cymer, *Stulecie Niemeyera*, Gazeta Wyborcza <http://www.bryla.pl/bryla/1,85298,4769971.html> 5.06.2008.

BIBLIOGRAFIA

A. M. Wasieczko, *Chandigarh, Portrait de ville, Chandigarh, portret miasta*, http://architektura.muratorplus.pl/chandigarh-_kolekcja-portrait-de-ville-,1780_3679.htm, 5.06.2008.

Ch. Jencks, *Le Corbusier – tragizm współczesnej architektury*, Warszawa 1982.

E. Nagy, *Architektura i architekci świata współczesnego Le Corbusier*, Warszawa 1977.

Sztuka architektury, Oscar Niemeyer, www.sztuka-architektury.pl, 5.06.2008.

Le Corbusier's Chandigarh, <http://tesugen.com/archives/04/07/le-corbusiers-chandigarh> 5.06.2008.

Chandigarh: Vision and Reality, „Documenting Chandigarh: The Indian Architecture of Pierre Jeanneret, E. Maxwell Fry

and Jane B. Drew,” Kiran Joshi, http://www.architectureweek.com/2001/0822/culture_1-2.html, 5.06.2008.

Brasilia – jak miasto idealne stało się molochem, The Guardian, 5.06.2008. Przedruk Gazeta.pl, <http://fundacjamiasto.org/?p=213>

A. Cymer, *Stulecie Niemeyera*, Gazeta Wyborcza <http://www.bryla.pl/bryla/1,85298,4769971.html> 5.06.2008.

O. Niemeyer, Brasilia, <http://www.arcspace.com/architects/Niemeyer/> 5.06.2008.

O. Niemeyer, *Migotanie słów*, <http://andsol.blox.pl/2008/01/Oscar-Niemeyer-i-inni-3.html> 5.06.2008.

O. Niemeyer, *Miasto marzeń?*, http://www.sztuka-architektury.pl/index.php?ID_PAGE=10299 5.06.2008.